

А. Є. Литвин,
аспірант, Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СВІТОВИЙ ІТ-РИНОК КРІЗЬ ПРИЗМУ СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

У статті досліджені особливості регулювання світового ринку інформаційних технологій у рамках угод Світової організації торгівлі: Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, Генеральної угоди про торгівлю послугами та Угоди про інформаційні технології; надана класифікація нетарифних бар'єрів у міжнародній торгівлі інформаційними технологіями та проаналізований вплив Угоди про інформаційні технології на світовий ІТ-ринок.

The article investigates the regulation peculiarities of the world market of information technologies within the scope of WTO Agreements: Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, General Agreement on Trade in Services and Information Technology Agreement; discloses the classification of non-tariff barriers in the international trade of information technologies and analyzes the impact of the Information Technology Agreement on the world IT-market.

*Ключові слова: інформаційні технології, світовий ринок інформаційних технологій.
Key words: information technologies, world IT-market.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Визначальною рисою світового господарства наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. є стрімкий перехід до інноваційної моделі економічного розвитку, активізація міжнародної торгівлі інформаційними технологіями (ІТ), лібералізація світового ринку інформаційних технологій. Світова організація торгівлі (СОТ) відіграє ключову роль у регулюванні міжнародної торгівлі інформаційними технологіями завдяки розробці і втіленню правил, що регламентують торгівлю ІТ-товарами та послугами, забезпечують охорону прав інтелектуальної власності у рамках Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, Генеральної угоди про торгівлю послугами, Угоди про інформаційні технології. Дослідження регулювання світового ринку інформаційних технологій у рамках СОТ є вкрай важливим для оцінки перспектив розвитку світового ринку інформаційних технологій та визначення пріоритетних напрямків його регулювання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Грунтовному аналізу та дослідженню впливу Угоди про інформаційні технології на їх міжнародну торгівлю присвятили свої наукові праці Андерсон М., Мохс Й. та Дреєр І. [1; 2]. Човб В. досліджує особливості захисту прав інтелектуальної власності [3]. На відміну від них, Аймер Т. у своїй науковій праці велику увагу приділяє захисту прав інтелектуальної власності [4]. Осика С. Г., Пятницький В. Т. досліджують угоди Світової організації торгівлі [5]. Варто зазначити, що і у вітчизняній, і в іноземній науковій літературі особливості регулювання світового ІТ-ринку в рамках СОТ досліджені недостатньо.

Мета статті (постановка завдання) — дослідити особливості регулювання світового ринку інформаційних технологій у рамках Світової організації торгівлі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Члени Світової організації торгівлі (СОТ) прийняли на себе договірні зобов'язання, які стосуються регулювання ринку інформаційних технологій і є юридично обов'язковими для її членів. Вплив зобов'язань СОТ на нормативно-правові бази країн можна спостерігати у формі добровільного дотримання країнами-членами своїх зобов'язань або в результаті забезпечення їх дотримання через механізм вирішення суперечок СОТ. Періодичні раунди переговорів використовуються для поступового вдосконалення і розширення зобов'язань країн щодо лібералізації торгівлі інформаційними технологіями. Дослідження особливостей регулювання світового ринку інформаційних технологій, що визначає специфіку інформатизації постіндустріальної економіки, є надзвичайно актуальним.

На розвиток світового ринку інформаційних технологій у рамках СОТ впливають зобов'язання країн відповідно до Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, Генеральної угоди про торгівлю послугами та Угоди про інформаційні технології.

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС), яка була укладена під час Уругвайського раунду переговорів СОТ у 1996 р., передбачає охорону прав інтелектуальної власності під час торгівлі товарами, послугами, у тому числі інформаційними технологіями та ІТ-послугами. Що стосується охорони прав інтелектуальної власності інформаційних технологій, ТРИПС керується принципами Паризької конвенції про захист промислової власності від 14 липня 1967 р., Бернської конвенції про захист творів літератури та мистецтва від 24 липня 1971 р., Договором з інтелектуальної власності стосовно інтегральних мікросхем від 26 травня 1989 р. Кожна країна, яка приєдналася до ТРИПС, має надавати іншим країнам-членам СОТ режим охорони прав інтелектуальної власності не менш сприятливий, ніж той, який діє у середині країни для резидентів (національний режим). Згідно зі статтею 12 Угоди якщо строк захисту програмного забезпечення обчислюється на основі, іншій, ніж тривалість життя людини, такий строк повинен бути не меншим 50 років від кінця календарного року дозволеної відповідною особою публікації або 50 років від закінчення календарного року створення такого програмного забезпечення.

Відповідно до статті 26 Угоди власник промислового ІТ-зразка, комп'ютерного обладнання, що охороняється, повинен мати право перешкоджати третім сторонам, які не мають дозволу власника на виробництво, продаж або імпорту інформаційної технології, яка містить у собі або включає ІТ-зразок, який є копією або майже скопійований з ІТ-зразка, що охороняється, якщо такі дії здійснюються з комерційною метою.

Країни-члени можуть надавати обмежені винятки щодо охорони промислових зразків інформаційних технологій за умови, що такі винятки не будуть безпідставно суперечити нормальному застосуванню промислових ІТ-зразків, що охороняються, і не будуть безпідставно завдавати шкоди законним інтересам власників промислових зразків інформаційних технологій, що охороняються, з урахуванням законних інтересів третіх сторін.

Такий захист надається щонайменше на 10 років.

Згідно із статтею 27 Угоди патенти видаються на будь-які ІТ-винаходи незалежно від того, чи є вони продуктами або процесами в усіх сферах технології за умови, що вони є новими, мають винахідницький рівень і є промислово придатними. Стаття 33 Угоди визначає, що строк дії охорони не повинен закінчуватися раніше двадцятирічного періоду від дати подання заявки [6].

Умови патентування, новизна, неочевидність і промислове використання застосовуються при визначенні можливості надання патенту на відчутні активи, у тому числі і на апаратне забезпечення. У багатьох країнах програмне забезпечення також підлягає патентуванню. Патенти на програмне забезпечення розглядають як патенти на процес з 1981 р., коли принципово нове рішення Верховного Суду США дозволило патентувати програмне забезпечення, що стало віхою у прецедентній практиці. Патентування програмного забезпечення забороняє копіювати ідею патенту та забезпечує більшу охорону прав інтелектуальної власності. Однак у багатьох країнах комп'ютерна програма не може бути запатентована, її охорона можлива завдяки охороні авторського права відповідно до норм національного законодавства, положень міжнародних угод, у тому числі Акта про авторське право 1957 р. Варто зазначити, що програмне забезпечення, яке допомагає функціонувати апаратному забезпеченню, підлягає патентуванню [3].

Угода ТРИПС передбачає використання авторських прав та патентів в усіх технологічних галузях, однак вона не регламентує інструменти захисту винаходів у сфері інформаційних технологій, таким чином, держави самі встановлюють такі інструменти захисту [4].

Генеральна угода про торгівлю послугами, укладена 15 квітня 1994 р., регулює торгівлю ІТ-послугами, у тому числі послугами із встановлення ІТ-інфраструктури та додатків, розробки додатків, ІТ-аутсорсингу, ІТ-консалтингу, ІТ-навчання, віртуалізації, хмарних обчислень, SaaS, IaaS та ін.

Угода ГАТС визначає загальні зобов'язання країн-членів, які розкривають наступні поняття: режим найбільшого сприяння, прозорість, розголошення конфіденційної інформації, зростання участі країн, що розвиваються, економічна інтеграція, угоди про інтеграцію ринків робочої сили, внутрішнє регулювання, визнання, монополія і виключні постачальники послуг, ділова практика, надзвичайні захисні заходи, платежі та перекази, обмеження з метою захисту платіжного балансу, державні закупівлі, загальні винятки, винятки з міркувань безпеки, субсидії; конкретні зобов'язання країн, які стосуються доступу на ринок, національного режиму, додаткових зобов'язань; подальшу лібералізацію і інституційні положення.

Згідно з Угодою існує чотири способи поставки ІТ-послуг: транскордонна поставка, споживання ІТ-послуг за кордоном, комерційна присутність, переміщення фізичних осіб [7].

Декларація міністрів про торгівлю товарами для інформаційних технологій, або Угода про інформаційні технології (УІТ), була прийнята на Сінгапурській конференції міністрів 13 грудня 1996 р. Метою УІТ є лібералізація торгівлі інформаційними технологіями. Багатостороння угода Уругвайського раунду СОТ скасовує та-

Таблиця 1. Нетарифні бар'єри у міжнародній торгівлі інформаційними технологіями

Нетарифні бар'єри для ІТ	Приклади
Оцінка відповідності, тестування, сертифікація	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність належного визнання оцінок відповідності між різними країнами Невикористання чи відхилення від міжнародних стандартів оцінок відповідності Необґрунтовані вимоги до тестування ІТ Відсутність належного визнання промислових стандартів інших країн
Встановлення стандартів, регуляторне середовище	<ul style="list-style-type: none"> Багаторазове тестування ІТ Надмірні національні стандарти Невикористання міжнародних стандартів Велика кількість державних регуляторних органів і недостатня координація між ними Вимоги, виконання яких є де-юре добровільним, де-факто — обов'язковим
Митні правила, сертифікат походження	<ul style="list-style-type: none"> Обтяжливі, непрозорі і бюрократичні процедури, пов'язані з митним очищенням ІТ Необхідність оформлення сертифікатів походження на ІТ, які не підлягають обкладенню митом, сертифікатів якості, легалізаційних документів, довантажного огляду
Ліцензування імпорту	<ul style="list-style-type: none"> Велика кількість державних регуляторних органів Відсутність прозорості Тривалий час обробки/підтвердження
Правила походження	<ul style="list-style-type: none"> Суворі правила походження в преференційних угодах
Прозорість та доступність інформації	<ul style="list-style-type: none"> Регламенти не завжди доступні і наведені у неприйнятному форматі
Державні закупівлі	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність прозорості Вимоги вмісту національного продукту Надання пріоритету вітчизняним виробникам інформаційних технологій
Обмеження для ІТ-спеціалістів	<ul style="list-style-type: none"> Обмежений візовий режим Недостатній строк дії візи Візи лише на одну поїздку

Джерело: [2].

рифні на торгівлю окремими інформаційними технологіями: комп'ютерами, програмним забезпеченням, телекомунікаційним обладнанням, напівпровідниками, вимірювальним обладнанням та частинами до них [1].

Декларацію спочатку підписали 28 Членів СОТ (включаючи 15 країн-членів ЄС) і окрема митна територія Тайвань. Умовою набуття чинності Угодою було підтвердження до 1 квітня 1997 р. про приєднання до неї країн, частка яких становить не менше 90% світової торгівлі товарами для інформаційних технологій, охоплених Угодою. Перша група учасників Угоди не відповідала цьому критерію, оскільки вони разом представляли 83% світової торгівлі товарами для інформаційних технологій. Однак за період, що пройшов з моменту підписання Декларації до 1 квітня 1997 р., інші країни також приєдналися до УІТ. Таким чином, відсотковий критерій (90%) був дотриманий, і УІТ набула чинності [5, с. 276—277]. На сьогодні УІТ налічує 73 учасники, на які припадає 97% світової торгівлі інформаційними технологіями [8]. Слід відзначити, що Угодою передбачена можливість приєднання до неї не лише країн-Членів СОТ, а й будь-якої країни чи окремої митної території, які знаходяться у процесі вступу до СОТ.

Угода передбачала рівномірне поетапне зниження тарифів до нульового рівня усіма її учасниками відповідно до наступного графіка: 1-ше зниження — не пізніше 1 липня 1997 р.; 2-ге — 1 січня 1998 р.; 3-тє — 1 січня 1999 р.; повне скасування мита не пізніше 1 січня 2000 р. Водночас учасники Угоди домовилися щодо надання країнам, що розвиваються, тривалішого періоду для поетапного зниження тарифів до нульового рівня.

Проте, у жодному випадку період повного виконання умов даної Угоди не міг бути довшим, ніж до 2005 р. [9].

Після набрання чинності УІТ під час засідання 26 березня 1997 р. учасники домовилися сформувати спеціальний комітет при СОТ для забезпечення виконання положень УІТ. Це знайшло відображення у Документі щодо виконання Декларації міністрів про торгівлю товарами для інформаційних технологій. Перше засідання Комітету відбулося 29 вересня 1997 р. На черговому засіданні 30 жовтня 1997 р. Комітет затвердив правила процедури проведення засідань, що є подібними до правил інших органів СОТ. З того часу засідання Комітету відбуваються близько 5 разів на рік. Крім моніторингу виконання УІТ, Комітет також займається низкою інших питань, серед яких, зокрема, вивчення типових розбіжностей класифікації товарів, охоплених Угодою, консультації з нетарифних бар'єрів, розгляд заяв про набуття членства від нових країн, а також проведення симпозіумів з інформаційних технологій.

Декларація міністрів та Документ щодо її виконання передбачають, що учасники Угоди мають періодично переглядати список охоплених нею товарів, перелік яких міститься у додатках до Декларації. Процедура такого перегляду часто визначається учасниками як УІТ-II. Перший перегляд розпочався у жовтні 1997 р. Його учасникам було запропоновано подати списки додаткових продуктів інформаційних технологій для можливих додаткових тарифних поступок [5, с. 276—278]. Однак досьогодні домовленості ще не досягнуто, у рамках Угоди про інформаційні технології продовжуються консультації. Триває також спеціальна програма Комітету СОТ, направлена на аналіз впливу нетарифних заходів на світову торгівлю інформаційними технологіями.

Середня ставка мита на інформаційні технології до підписання УІТ серед країн-членів склала 3,6%, серед країн, які не є членами, — 11,2%. Середня ставка "зв'язаного" тарифу для товарів УІТ розвинутих країн зменшилася з 4,9% до 0. У розвинутих країнах ставки варіювалися від 1% до 12,1%, у країнах, що розвиваються, — від 1,2% до 66,4%. Країни, що розвиваються, пішли на значні поступки у питаннях лібералізації торгівлі інформаційними технологіями. Найбільші ставки мита до підписання Угоди про інформаційні технології були у Індії (66,4%), Таїланду (30,9%) і Турції (24,9%).

Варто зазначити, що до світової економічної кризи 2008—2009 рр. зростання торгівлі товарами УІТ складало в середньому 11% у рік, на сьогодні торгівля ІТ наближається до докризового рівня. Аналізуючи зміни, які відбулися у структурі торгівлі товарами УІТ, варто

відмітити зростання частки комп'ютерів та телекомунікаційного обладнання. У цьому сегменті Китай і Південна Корея витіснили США, Японію та окремі країни ЄС з позицій провідних виробників та експортерів [1].

Серед нетарифних бар'єрів, які впливають на міжнародну торгівлю інформаційними технологіями, виокремлюють бар'єри, які пов'язані з оцінкою відповідності, тестуванням, сертифікацією, встановленням стандартів, регуляторним середовищем, митними правилами, прозорістю та доступністю інформації, державними закупівлями та ін. (табл. 1).

Так, у Японії діють наступні нетарифні методи регулювання імпорту інформаційних технологій: обтяжливі вимоги щодо реєстрації та маркування продукції ІТ, специфічні технічні регулювання Міністерства економіки, торгівлі і промисловості Японії, добровільне маркування (JIS), подвійне тестування, обмежений доступ на ринок. Наприклад, виробники мобільних телефонів та програмного забезпечення для телефонів у Японії не можуть продавати їх безпосередньо споживачам, вони мають залучати посередників — мобільних операторів, це обмежує конкуренцію та не дозволяє виробникам пропонувати на ІТ-ринку свої технічні рішення.

ІТ-компанії, які експортують свої товари у Корею, також стикаються з нетарифними бар'єрами. У Кореї діє виключна практика із встановлення високих стандартів для новітніх інформаційних технологій, особливо тих, що стосуються комунікацій "нового покоління".

Крім того, у Кореї діють вимоги ліцензування, які вимагають застосування особливих технологічних стандартів, вимоги щодо відмітки лабораторного випробування. Проведення випробування технології до оформлення замовлення на поставку є обов'язковим, що значно збільшує собівартість ІТ-продукції для іноземних ІТ-компаній.

Цікавим, на нашу думку, є досвід Китаю щодо використання нетарифних бар'єрів для імпорту іноземних інформаційних технологій. Зокрема, у Китаї діють вимоги ліцензування, маркування "CCC" та вимоги щодо оцінки відповідності, обов'язкове тестування і сертифікація окремих інформаційних технологій (насамперед, пов'язаних із забезпеченням інформаційної безпеки), державні закупівлі.

Серед нетарифних методів регулювання імпорту інформаційних технологій в Індію варто виокремити надзвичайно обтяжливі вимоги та процедури сертифікації і ліцензування, державні закупівлі.

ІТ-компанії, які експортують свої товари у країни Європейського Союзу, стикаються з наступними бар'єрами: відсутністю достатніх чітких та законодавчо закріплених вимог щодо переліку інформаційних технологій, які включає директива RoHS¹, вимогами директив REACH², WEEE³, заходами щодо імплементації екомаркування, різноманітною практикою митної класифікації на національному рівні та ін. [2].

¹ Restriction of Hazardous Substances Directive No. 2002/95/EC.

² Registration Evaluation and Authorisation of Chemicals Legislation. Directive No. 2006/121/EC.

³ Waste Electrical and Electronic Equipment Directive No. 2002/96/EC.

ВИСНОВКИ

Зобов'язання, прийняті учасниками щодо Угоди про інформаційні технології у рамках СОТ, базуються на режимі найбільшого сприяння. Саме тому переваги від угоди отримують усі країни-члени СОТ. Угода про інформаційні технології сприяє зниженню тарифів, однак не містить жорстких зобов'язань щодо скасування нетарифних бар'єрів. Усі учасники Угоди про інформаційні технології повинні охопити зобов'язаннями щодо зв'язування тарифів та тарифних поступок на весь асортимент інформаційних технологій, перелік яких визначений угодою, поетапно знизити всі тарифи на відповідні інформаційні технології до нульового рівня.

Угода про інформаційні технології зробила внесок у прискорення розвитку світового ІТ-ринку, сприяла покращенню умов торгівлі інформаційними технологіями, зменшенню цін, загостренню конкуренції, розповсюдженню та обміну ІТ серед країн світу. Лібералізація торгівлі на світовому ринку інформаційних технологій зміцнила позиції країн, що розвиваються.

Отже, стримуючим чинником розвитку міжнародної торгівлі інформаційними технологіями залишаються нетарифні бар'єри. Структура нетарифних бар'єрів також змінюється: сьогодні держави менше використовують квоти та ексклюзивне право на торгівлю ІТ для державних підприємства, а більше — урядові постанови, технічні регламенти.

Література:

- Anderson M. The Information Technology Agreement: An Assessment of World Trade in Information Technology Products / M. Anderson, J. Mohs // Journal of International Commerce and Economics. United States International Trade Commission. — 2010. — January. — P. 48.
- Dreyer I. Information Technology Agreement, Non-tariff Barriers, EU-Asia ICT Trade / I. Dreyer // ECIPE. 23.09.2009. — P. 12.
- Chowbe V.S. Intellectual Property and Its Protection in Cyberspace / V. S. Chowbe // The IUP Journal of Intellectual Property Rights. — 2010. — Vol. IX, No. 1—2. — P. 7—41
- Eimer T. R. Decoding Divergence in Software Regulation: Paradigms, Power Structures, and Institutions in the United States and the European Union / T. R. Eimer // Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions. — 2008. — Vol. 21, No. 2. — P. 275—296.
- Осика С. Г., Пятницький В. Т. Світова організація торгівлі. — 3-є видання, перероблене і доповнене. — К.: К.І.С., 2005. — 514 с.
- Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights. World Trade Organisation. — Geneva, 1996. — P. 319—351.
- General Agreement on Trade in Services. World Trade Organisation. — Geneva, 1996. — P. 283—317.
- Status of Implementation. Committee of Participants on the Expansion of Trade in Information Technology Products. World Trade Organization. G/IT/1/Rev.43, 28 October 2010 (10-5658). — P. 2.
- Information Technology Agreement: http://www.wto.org/english/tratop_e/inftec_e/inftec_e.htm
Стаття надійшла до редакції 02.06.2011 р.